

*Вітківська Олена Данилівна,**ORCID 0000-0002-0618-3579**завідувач навчально-методичної лабораторії акмеології**Миколаївський обласний інститут**післядипломної педагогічної освіти**вул. Адміральська, 4-а, 54001, м. Миколаїв, Україна**olena.vitkovska@moippro.mk.ua*

НОВІ ВИКЛИКИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ

У статті розглянуто злободенні потреби виховання патріотизму в учнівській молоді під час російської гібридної воєнної агресії. Автор аналізує ключові фактори, що впливають на виховання школярів, зокрема інформаційна загроза, емоційна нестабільність, роль сім'ї та освітнього середовища. Досліджено історичні аспекти виховання молоді в Давній Греції, проведено паралель із сучасними принципами та ідеями патріотизму в Україні. Підкреслено важливість громадянської відповідальності, соціальної згуртованості та інформаційної стійкості. Визначено переваги та недоліки означеного виховання в умовах здійснення дистанційного освітнього процесу. Окрема увага приділена розвитку медіаграмотності в умовах інформаційної війни. Запропоновано практичні рекомендації щодо вдосконалення виховної роботи в закладах загальної середньої освіти України. Рекомендовано програми виховної роботи з дітьми та співпраці з батьками, що сприятиме систематизації освітнього процесу, урізноманітненню форм і методів партнерської взаємодії, підвищенню ефективності національно-патріотичного виховання в закладах освіти.

Ключові слова: виховання; громадянська освіта; національна ідентичність; національно-патріотичне виховання; патріотизм; цифровізація; цінності.

© Вітківська О. Д., 2025

Вступ. Сучасні реалії, що постали перед українським суспільством у зв'язку з російською воєнною агресією, висувають нові виклики до всіх сфер життя, зокрема до системи освіти. Патріотичне виховання школярів набуває особливого значення, адже формування національної ідентичності, свідомого громадянства та готовності до активної участі в суспільному житті є важливими компонентами стійкості нації. Особливо актуальним є означене виховання в умовах кризи та нестабільності, коли суспільство потребує згуртованості та підтримки морально-духовних цінностей.

Актуальність теми визначена тим, що в умовах війни саме юне покоління стає основою для розбудови майбутнього України на основі демократичних ціннос-

тей. Формування свідомості молоді, заснованої на повазі до власної держави, її історії та культури, а також готовності до відповідального виконання громадянських обов'язків є стратегічно важливим завданням. Водночас збройний конфлікт як екстремальна суспільна подія значно впливає на емоційний стан і соціальні орієнтири школярів, що ускладнює процес виховання.

В умовах тотальної інформаційної агресії молодь перебуває під тиском пропагандистських наративів для підриву української державності. Сучасне патріотичне виховання здобувачів освіти ґрунтується на формуванні активної громадянської позиції, сприйманні себе як частини української нації.

Закони України «Про основні засади

державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (2022), «Про основи національного спротиву» (2023) корелюють законодавчі аспекти нашої розвідки.

Значущість аналізу означеної проблеми посилює низка суперечностей між:

- стрімкими суспільними змінами, зумовленими війною, та викликами для виховної системи, яка має адаптуватися до нових реалій для забезпечення гармонійного поєднання традиційних цінностей і сучасних підходів до патріотичного виховання;
- потребою інноваційних змін у системі досліджуваного виховного процесу дітей та молоді та недостатньою підготовленістю педагогічних кадрів до цієї роботи як в очному, так і дистанційному форматах;
- офіційними повідомленнями та особистими переживаннями громадян, які мають власні погляди на патріотизм, що не завжди збігаються з державною політикою.

Тема статті є своєчасною та потребує комплексного аналізу ключових викликів, що постають перед учителями з питань виховання учнів-патріотів в умовах війни та застосування ефективних форм реалізації виховної роботи освітян за сучасних соціально-політичних обставин.

Метою дослідження є визначення нових підходів до розглядуваного виду виховання школярів, аналіз впливу зовнішніх факторів на цей процес та розроблення рекомендацій для його вдосконалення.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання**:

1. Виявити основні чинники, що впливають на перебіг патріотичного виховання в умовах війни.
2. Дослідити історичні аспекти виховання молоді в Давній Греції, порівняти їх із сучасними принципами та ідеями патріотизму в Україні.
3. Визначити переваги та недоліки ре-

алізації дистанційного освітнього процесу щодо виховання в учнів відданості, прагнення оборони Вітчизни.

4. Запропонувати рекомендації для підвищення ефективності означеного виховання здобувачів освіти в контексті сучасних викликів.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Воєнні конфлікти значно змінюють роль освіти у формуванні патріотичних цінностей. Аналіз педагогічної літератури свідчить, що ця проблема посідає першочергове місце та її активно досліджують з урахуванням сучасних викликів. Суть поняття «патріотизм розкрито у працях Г. Г. Ващенко, І. І. Огієнка, С. Ф. Русової, Г. С. Сковороди, В. О. Сухомлинського та інших. Необхідність переосмислення підходів до патріотичного виховання дітей у закладах освіти в умовах сучасних реалій актуалізовано у працях педагогів О. І. Вишневського, К. О. Журби, П. Р. Ігнатенка.

Формування у свідомості особистості патріотичних цінностей та поваги до культурного й історичного минулого України відображено в працях Н. І. Косаревої, Л. В. Крицької, Ю. Д. Руденка, М. Г. Стельмаховича.

На необхідності адаптації традиційних підходів до виховання з урахуванням сучасних умов наголошують О. В. Сухомлинська, І. Д. Бех, В. Д. Кремінь.

Значну увагу приділено впровадженню інноваційних методів навчання, які сприяють формуванню національної ідентичності, розвитку критичного мислення та активної громадянської позиції.

У своїх наукових працях І. Д. Бех розглядає патріотизм як цінність (Бех І. Д., 2018; 2023).

Виховання гуманізму та моралі як базових цінностей особистості висвітлено в роботах Н. В. Клименюк, В. І. Шуляра та ін.

Значення використання ігрових підходів до військово-патріотичного виховання заактуалізувала Г. А. Коломоєць (Коломоєць Г. А., 2021).

Праці К. О. Журби присвячені пробле-

мі використання цифрових технологій як засобу оптимізації військово-патріотичного виховання школярів (Журба К. О., 2023). Згідно з дослідженнями О. Савченко, війна кардинально змінює пріоритети освітньої системи, що стає не лише простором для передавання знань, але й інструментом, що забезпечує стійкість суспільства.

Крім того, міжнародний досвід у сфері виховання молоді в умовах кризових ситуацій (зокрема в країнах, що переживали збройні конфлікти) також заслуговує на особливе вивчення й адаптацію до українських реалій.

Виклад основного матеріалу.

Основні чинники впливу на процес патріотичного виховання в умовах війни. Значення національно-патріотичного виховання набуло особливої актуальності в реаліях гібридної війни, яку веде рф проти України. Російська агресія докорінно змінила підходи до цього процесу: замість пасивного словесного формату в освітньо-виховній діяльності все частіше застосовують активні дії. Шкільні колективи організовують волонтерські ініціативи, створюють захисні обереги для військових, плетуть маскувальні сітки. В умовах війни діти швидко подорослішали, узявши на себе відповідальність за завдання, що раніше виконували дорослі. Спільні випробування об'єднали їх, а гордість за героїзм близьких і знайомих наповнює їхній внутрішній світ новим змістом. Водночас щоденні повітряні тривоги, регулярні обстріли, руйнування інфраструктури, перебої з електропостачанням, вимушене переселення та складнощі з доступом до інтернету впливають на соціально-емоційний стан дітей і дорослих, їхнє ментальне здоров'я, а також на мотиваційний розвиток здобувачів освіти.

Погоджуємось із О. Р. Ткачишиною, яка зазначає: «Війна в Україні розглядається як дистрес, що негативно впливає на особистість та її функціонування, психіку та ментальне здоров'я особистості».

Війна в Україні розглядається також і як колективна травма, психотравма для окремої особистості за своїми наслідками,

і може призводити до серцево-судинних проблем, загострення хронічних соматичних хвороб будь-якого патогенезу, підвищувати чутливість та вразливість до інфекційних захворювань, проявлятися у різних функціональних та психосоматичних розладах» (Ткачишина О. Р., 2023).

Перехід на дистанційне навчання призвів до втрати частини навчального часу, обмеження можливостей для виховної роботи. Як наслідок, відбулося зменшення особистісного спілкування у виховному процесі, переведення класних годин в асинхронний формат або призвело до їх скасування, що значно ускладнило соціалізацію учнів. З огляду на це важливо дотримуватися збалансованого підходу в організації заходів національно-патріотичного спрямування.

Значними освітніми втратами є зростання рівня насильства в закладах освіти, зниження мотивації до навчання, порушення психічного здоров'я учнів, вимушене переміщення здобувачів освіти. Зміна місця проживання, зазначає О. М. Топузов, «навіть у межах нашої країни, супроводжується суттєвими труднощами для родини (як побутового та економічного, так і психоемоційного характеру) та почасти унеможливорює повноцінне навчання. Для дітей, які виїхали за кордон, додається проблема мови навчання», що значно погіршує їхню соціалізацію (Топузов О. М., Головка М. В. Локшина О. І., 2023, с. 8). Це означає, що процес виховання школярів також зазнає суттєвих змін.

Для формування патріотичної свідомості потрібно також звертати увагу на розвиток інформаційної та медійної грамотності. Молодь має вміти розпізнавати неправдиву інформацію, протистояти пропаганді агресора, перевіряти вірогідність відомостей і довіряти перевіреним офіційним джерелам, стояти на заваді поширенню фейкових новин. Лише так можна ефективно підготувати їх до викликів сучасності. Як справедливо стверджує Ж. Федірко: «Медіаосвіта є необхідною умовою виховання патріотизму в сучасному світі, де ме-

діа стають все більш впливовими на життя людей. Вона допомагає здобувачам освіти розвивати критичне мислення та здатність аналізувати отриману інформацію» (Федірко Ж. В., 2023, с. 251).

Важливу роль для вдосконалення ефективності процесу патріотичного виховання школярів відіграє обрання форм і методів. Аналізуючи методичні аспекти цього процесу, Н. В. Клименюк зазначає, що для формування громадянської компетентності в учасників освітнього процесу замало перевічених часом традиційних підходів: бесід, урочистих заходів, конкурсів, змагань, зустрічей із ветеранами та земляками, відвідування музеїв та виставок, перегляду тематичних фільмів, читання та обговорення художніх творів патріотичної тематики.

Сучасний освітній простір потребує оновлених підходів. Педагоги нині активно застосовують такі, як: метод проєктів, творчі завдання, компетентнісні та ситуативні вправи, диспути та мінідиспути, мінідискусії, метод колективних творчих справ, участь в акціях (добродійних, екологічних) тощо.

Останнього десятиліття набули популярності: інтерактивні технології (мозковий штурм, обговорення групами); ігрові методики (ігри-мандрівки, козацькі забави, історичні подорожі в часі, ігрові подорожі, змагання), творчі завдання та роботи учнів (вікторини, складання ребусів, кросвордів, конкурси малюнків, мініоповідань, казок) тощо (Клименюк Н. В., 2023, с. 101).

Головним важелем впливу на процес патріотичного виховання учнівської молоді є сімейне середовище. Дитина бачить і відчуває емоційний стан близьких людей, чує коментарі батьків про події на фронті та політичну ситуацію в країні, переживає разом із родичами, якщо хтось із членів родини бере участь у захисті країни, сумує за своєю домівкою та рідними, якщо стає вимушено переселеною особою. Особливо гостро питання означеного виховання постає в умовах середовищної невизначеності: коли невпевненість у завтрашньому дні супроводжується розгубленістю щодо

майбутнього життя (Шпак Д. О., Назаренко Л. А., 2024, с. 182).

Розглянемо становлення системи патріотичного виховання в історичній ретроспективі. Педагогічні ідеї та підходи щодо прищеплювання любові до своєї батьківщини трансформуються залежно від умов розвитку суспільства. Еволюція усвідомлення патріотизму від періоду античності до сьогодення є актуальною для виховання школярів сучасної України.

У Стародавній Греції, на думку Ю. В. Івченко, громадянин був активним учасником суспільного життя. Усвідомлення своєї відповідальності перед полісом виховували через участь у політичних дискусіях, громадських заходах і воєнних кампаніях (Івченко Ю. В., 2016). В українському контексті це можна реалізувати залученням учнів до волонтерської діяльності, шкільного самоврядування, обговорення важливих суспільних тем і проєктів, що сприяють розвиткові критичного мислення та відповідальності за добробут країни.

У Спарті акцент у вихованні молоді робили на фізичній підготовці та готовності захищати батьківщину. У нашій державі з урахуванням сучасних викликів війни важливим є культивування поваги до Збройних Сил України, вшанування героїв та популяризація знань про сучасних і історичних борців за незалежність. «Афінська модель виховання підкреслювала важливість гармонійного розвитку особистості, де інтелектуальний, моральний і естетичний аспекти мали вирішальне значення. Сучасна Україна також прагне інтегрувати гуманістичні ідеали, розвивати освітню систему, що сприяє формуванню критичного мислення, розвиткові національної ідентичності та культурної свідомості» (Івченко Ю. В. 2016).

В античних державах громадян виховували в дусі поваги до законів, які вважали основою існування суспільства. У сучасній Україні актуально впроваджувати освітні програми, які формують правову культуру молоді, усвідомлення своїх прав і обов'язків, а також повагу до демократич-

них цінностей. «Антична концепція арете закликала до самовдосконалення, служіння іншим і суспільству, також акцент робився на спільній меті та добробуті громади» (Івченко Ю. В. 2016).

У сучасних суспільно-політичних реаліях як глобальних небезпек набули іншого значення ідеї національно-патріотичного виховання в Україні. Можемо виділити кілька ключових аспектів, які набули більшої актуальності під впливом війни:

- **захист держави та національної ідентичності**, адже патріотизм нині означає не лише любов до Батьківщини, а й готовність її захищати як на передовій, так і в тилу, розуміючи цінності: незалежність, суверенітет та територіальну цілісність;
- **громадянська відповідальність**, що виявляється в серйозному ставленні до виконання своїх обов'язків від усвідомленого навчання, академічної доброчесності до активної участі в суспільному житті;
- **єдність та соціальна згуртованість** стали символами нової моделі патріотизму: волонтерський рух, допомога переселенцям, підтримка військових тощо. Війна загострила розуміння того, що сильна Україна – це єдність громадян незалежно від мовних, релігійних чи культурних відмінностей;
- **інформаційна стійкість та популяризація українського медіаконтенту** передбачає критичне мислення, протидію дезінформації та популяризацію української культури, мови, історичної пам'яті;
- **економічний патріотизм** може будуватись на підтримці вітчизняних виробників, відповідальній праці, доброчесності. Сучасний український патріотизм набув нових форм: це не просто емоційне відчуття, а усвідомлена дія, спря-

мована на збереження та розвиток України.

Переваги та недоліки патріотичного виховання в умовах дистанційного навчання. Патріотичне виховання учнівської молоді значно трансформувалося під впливом сучасних викликів, досягнень науково-технічного прогресу та цифровізації, що відкриває нові можливості для формування патріотичної свідомості, але водночас породжує певні труднощі та ризики. Ці зміни сприяють підвищенню ефективності виховного процесу для формування патріотичної свідомості школярів.

Сучасні цифрові технології змінили простір взаємодії педагогів зі здобувачами освіти. Завдяки онлайн-платформам, соціальним мережам, інтерактивним додаткам, онлайн-екскурсіям школярі набувають можливості занурюватися в історію своєї країни, ознайомлюватися з культурною спадщиною та героїчними сторінками минулого через інноваційні формати. Онлайн-освіта дає змогу проводити інтерактивні уроки патріотичного спрямування, а мультимедійні ресурси роблять навчання більш емоційно насиченим і таким, що запам'ятовується. Це дає змогу значно зекономити час на проведення онлайн-опитування. Є можливість розширити географію комунікації та використати інтернет-простір для онлайн-зустрічі в реальному часі з волонтерами, військовослужбовцями, громадськими діячами.

Формування патріотичного виховання в режимі онлайн має і свої недоліки. Надмірне використання цифрових технологій може призводити до поверхового сприйняття інформації, коли яскравий контент витісняє глибоке осмислення історичних подій і моральних цінностей. Крім того, є ризик маніпуляції свідомістю молоді через дезінформацію та пропагандистські матеріали, що активно поширюються в інтернеті особливо в умовах гібридної війни. «Без належного критичного мислення, – із погляду К. О. Журби, – учні можуть сприймати викривлену або спотворену інформацію, що ускладнює формування справж-

нього патріотизму, заснованого на правді та усвідомленні реальних цінностей. Крім того, нерівномірний доступ до інтернету через війну та недостатня компетентність у володінні цифровими технологіями деяких педагогів гальмують виховний процес. До того ж залежність від гаджетів, перезавантаження інформацією призводять до психологічних ризиків» (Журба К. О., 2023).

Досягнення ефективності означеного освітнього процесу в цифрову епоху передбачає зважений підхід, що поєднує традиційні форми навчання з новітніми технологіями. Важливо не лише застосовувати цифрові ресурси для підвищення інтересу молоді до історії та культури своєї країни, а й навчати їх критично оцінювати інформацію, формувати власну патріотичну позицію, засновану на глибокому розумінні суспільних процесів та історичних уроків.

Назвемо сучасні цифрові ресурси для послугоування у процесі формування патріотів:

- освітні платформи «EdEra», «Prometheus» містять онлайн-курси, що можуть допомогти підвищити компетенції з домедичної допомоги, правової освіти, громадянського виховання;
- мобільні додатки «СТривога», «TacticMedAid», «STOP Russian War», «Джгут 2.0» допомагають сформувати безпекові навички у представників усіх вікових категорій;
- чат-боти «Перевірка», «Дитина не сама» містять інформацію щодо правової освіти та допомоги в різних небезпечних ситуаціях дітей та дорослих;
- інтерактивні платформи: YouTube-канали з лекціями та вебінарами, симулятори для навчання старшокласників військової справи.

Рекомендації для підвищення ефективності розглядуваного процесу виховання в контексті сучасних викликів.

В умовах сьогодення головне завдання педагогів – не лише передавати знання і

забезпечувати виконання освітніх програм, а й формувати в учнів життєві орієнтири. Важливо розвивати у здобувачів освіти здатність до самостійного навчання, уміння долати невизначеність і складні обставини, дбати про власний фізичний та емоційний добробут і підтримувати рідних. Не менш значущими є вміння співпереживати, конструктивно розв'язувати конфлікти, а також формувати активну громадянську позицію.

Патріотичне виховання учнівської молоді в сучасних умовах потребує комплексного підходу, що передбачає особистісний розвиток дитини, формування її моральних цінностей та здатності до самостійного прийняття рішень. Важливо використовувати гуманістичні та демократичні методи взаємодії з учнями з урахуванням специфіки закладу освіти та його традиції. Надмірний пафос, фальшивість чи одноманітність можуть знизити їхній вплив, адже діти чутливо реагують на нещирість. Натомість ефективним буде популяризація сучасної української культури, досягнень науки, а також відновлення історичної пам'яті через просвітницьку діяльність. Важливо розмовляти з дітьми щиро, використовуючи особистий досвід і реальні історії боротьби народу за незалежність і територіальну цілісність України. Це сприятиме створенню ефективного освітнього середовища, що підтримуватиме патріотичні цінності та забезпечуватиме всебічний розвиток учнів.

Реформування української школи передбачає наскрізний процес виховання, який формує цінності. Особливого значення в умовах сучасних викликів набуває аксіологічний підхід в освіті. Формування цінностей відіграє важливу роль у розвитку морально-етичної культури суспільства та сприяє побудові гармонійного, демократичного й вільного середовища. Ієрархія цінностей зазнала змін: війна загострила важливість таких складників української ідентичності, як: свобода, волелюбність і гідність. Водночас виникла необхідність переосмислення суспільних орієнтирів, зо-

крема толерантності, мирного врегулювання конфліктів і ненасильницької взаємодії.

Опинившись у центрі воєнної агресії, українська освітянська спільнота має пояснювати молоді тимчасові зміни в системі пріоритетів, зокрема посилення значущості національної безпеки. Водночас для гармонійного розвитку дитини доречно наголосити на фундаментальних цінностях, що є незмінними протягом усього життя. Важливо враховувати особистісні риси (розум, відповідальність, мужність), які дають змогу долати перешкоди. Нині на часі є популяризація ідеї взаємопідтримки, практикування таких чеснот, як чесність, хоробрість, гідність, повага до інших людей тощо.

Не менш значущим є створення безпечного освітнього простору, адже в умовах воєнного стану знання про дії під час повітряних тривог, евакуації та надання першої допомоги стають життєво необхідними. Організація тренінгів із безпеки для педагогів та учнів, а також забезпечення психологічної підтримки, особливо для дітей внутрішньо переміщених осіб, сприятиме підвищенню стресостійкості та адаптації до нових умов.

Важливу роль відіграє також формування навичок інформаційної безпеки. Розвиток критичного мислення завдяки формуванню медіаграмотності допомагає учням аналізувати інформацію, розпізнавати фейки, оцінювати вірогідність джерел та уникати маніпуляцій. Для цього доречно використовувати сучасні освітні ресурси та проводити інтерактивні заняття, що сприятимуть підвищенню рівня кібербезпеки серед молоді. Важливо залучати учнів до планування та організації виховних активностей, що підсилить їхню зацікавленість та відповідальність.

Окремо варто звернути увагу на заходи, що сприятимуть формуванню національної свідомості учнів. Це можуть бути зустрічі з військовими, благодійні проекти подяки ЗСУ, волонтерські ініціативи, тематичні виставки та конкурси, присвячені героїзму та стійкості українського народу.

Важливим кроком до покращення військово-патріотичного виховання молоді, посилення обороноздатності країни є реформування предмета «Захист України» та впровадження його як інтегрованого курсу. Належить також посилити увагу до впровадження патріотичних тем у різні навчальні предмети. Поєднання їх на уроках можна реалізовувати через історію, громадянську освіту, предмети природничо-математичного циклу, соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі, як от: використання історичних фільмів, ілюстрацій героїзму та національних цінностей; знайомство з видатними діячами, науковцями, мистецтвознавцями українського походження; вивчення різних видів декоративно-ужиткового мистецтва рідного краю тощо.

Останнім часом активно впроваджується проєктна діяльність. Наприклад:

- організація дослідницьких проєктів, пов'язаних з історією, культурою, героями сучасності; соціальна підтримка постраждалих від війни;
- створення учнівських медіапроєктів, мотиваційних роликів, фотоколлажів для поширення патріотичних ідей.

У період війни активізувались волонтерські ініціативи в освітньому процесі. Прикладом є допомога Збройним Силам України та підтримка переселенців; організація благодійних акцій та участь у місцевих ініціативах як школи, так і громади.

Триває активне відродження та оновлення концепції Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»). Це питання розглянуто на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Джура як виховна система формування національної ідентичності» (2024) <https://imzo.gov.ua/events/54876/>. Такі активності сприятимуть розвитку відповідальності, громадянської свідомості та гордості за свою країну.

Пропонуємо такі напрями діяльності для підвищення ефективності національно-патріотичного виховання молоді в закладах освіти та рекомендації для під-

вищення ефективності патріотичного виховання здобувачів освіти в контексті сучасних викликів:

1. Робота зі здобувачами освіти.

Використання інтерактивних методик (дебати, рольові ігри, майстер-класи). Створення клубів патріотичного спрямування (наприклад, гуртки з історії, краєзнавства, євроклуби «Україна – центр Європи»). Упровадження інноваційних / творчих / соціальних проєктів. Проведення тематичних днів, конкурсів патріотичних пісень, віршів, творчих робіт, зустрічей із ветеранами. Проведення позашкільних заходів (екскурсій, тематичних вечорів, благодійних концертів, екологічних акцій, ярмарок тощо). Заохочення здобувачів освіти до дослідницьких проєктів (самостійного аналізу історичних фактів, документів) та формування власних висновків. Активізація учнівського самоврядування. Робота школи лідерів у співпраці з психологічною службою закладу освіти.

Рекомендуємо скористатись програмою виховних годин «Я. Ми. Країна», яка спрямована на розвиток громадянської та миротворчої освіти в Україні та формування соціальної компетентності школярів (<https://surl.li/wytixq>). Упровадження програми сприяє реалізації Концепції Державної цільової національно-культурної програми «Єдність у розмаїтті», що була схвалена КМУ від 12 травня 2023 року і впроваджуватиметься до 2034 року. Для системної, дієвої роботи пропонуємо постійно моніторити результативність застосовуваних методик та адаптувати їх з урахуванням сучасних потреб.

2. Партнерська взаємодія з батьками, громадами, організаціями. Залучення батьків до спільних заходів сприятиме гармонійному розвитку дітей. Крім того, підтримка тісного зв'язку з учнями дозволить створити довірливу атмосферу та допоможе їм легше адаптуватися до змін. Сприятимуть співпраці такі рекомендовані активності: організація спільних соціальних, екологічних, волонтерських, творчих акцій із батьками, місцевими організаціями, му-

зеями, бібліотеками чи з іншими освітніми закладами. Проведення спільних екскурсій до військових частин, меморіалів та інших значущих місць. Забезпечення інформаційної підтримки, поширення просвітницьких матеріалів серед батьків. Сприяння волонтерським ініціативам серед молоді разом із громадськими організаціями. Організація спільно з громадами екологічних проєктів.

1. Визначено основні фактори, що впливають на досліджуваний процес виховання в умовах війни, що уможливорює розроблення ефективних методик і підходів до формування національної свідомості та активної життєвої позиції учнівської молоді.
2. Проведення паралелей між способами виховання молоді в Давній Греції та сучасними в нашій державі дає змогу глибше усвідомити цінність громадянської відповідальності в Україні. Визначені принципи можуть дати змогу вибудувати ефективну систему такого виховання, засновану не ідеях демократизму, активної громадянської позиції та національної самосвідомості
3. Визначені переваги та недоліки патріотичного виховання в умовах дистанційного навчання й виховання засвідчують необхідність пошуку та інтеграції підходів до сучасних освітніх реалій і потребують як урахування сучасних цифрових особливостей взаємодії, так і психологічних особливостей здобувачів освіти.
4. Беручи до уваги сучасні виклики, педагоги мають застосовувати комплексний підхід до патріотичного виховання, створюючи безпечне та мотивувальне середовище для дітей на основі аксіологічного підходу. Це дасть змогу виховати покоління свідомих, відповідальних громадян, здатних активно долучатися до розбудови своєї країни.

Упровадження сучасних педагогічних технологій, напрямів діяльності, цифровізація та застосування інноваційних підходів сприяє створенню умов для ефективного виховання патріотично налаштованої

молоді, відкриває нові можливості для навчання, але потребує балансу з традиційними методами для забезпечення всебічного розвитку особистості.

Перспективами досліджень є роз-

роблення системи цифрових ресурсів для успішної реалізації виховання в українській молоді патріотизму та його інтеграцією в усі навчальні предмети закладів загальної середньої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І. Д. Патріотизм як цінність. 7 наукових позицій у національно-патріотичному вихованні / Бех І. Д. // Управління освітою. – 2018. – №6(402). – С. 6–12. – Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/713824/>
2. Бех І. Д. Стратегія військово-патріотичного виховання дітей та молоді в системі освіти України: реалії та орієнтовні позиції / Бех І. Д., Канішевська Л. В., Малиношевський Р. В. // Вісник Національної академії педагогічних наук України, – 2023. – № 5(2). – С. 1–7.. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5202>
3. Журба К. О. Цифровізація військово-патріотичного виховання української молоді в умовах війни / Журба К. О. // Інноватика у вихованні. – Вип. 18. – 2023. – С. 66–75. DOI: [10.35619/iiu.v1i18.566](https://doi.org/10.35619/iiu.v1i18.566)
4. Івченко Ю. В. Еволюція феномену патріотизму у світовій історії / Ю. В. Івченко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. – 2016. – Вип.37(3). – С.134–137. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_37\(3\)_34](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_37(3)_34).
5. Клименюк Н. В. Формування громадянської компетентності в учасників освітнього процесу як чинник виховання патріотизму / Н. В. Клименюк // Виховання громадянина-патріота в умовах реалізації завдань концепції «Нова українська школа»: зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конференції, присвяченої 145-й річниці від дня народження Г. Ващенка, 15.03.2023 / уклад. О. Е. Жосан. – Кропивницький : КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2023. – С. 98–103.
6. Коломоєць Г. А. Патріотичне виховання старших підлітків у процесі військово-спортивних ігор: дис... канд.пед.наук: 13.00.07 6. / Коломоєць Г. А. / Інститут проблем виховання НАПН України. – Київ, 2021. – 236 с.
7. Культура добросусідства : Я. Ми. Країна : програма виховних годин для ЗЗСО II–III ст. і методичні рекомендації / [автори-укладачі: М. Араджионі, К. Зезюліна, О. Козорог]. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Київ-Одеса : Фенікс, 2021. – 428 с. – Режим доступу: <https://surl.li/wytixq>.
8. Про основи національного спротиву: Закон України від 31 березня 2023 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20>
9. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України від 13 грудня 2022 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20>
10. Ткачишина О. Р. Проблема ментального здоров'я в Україні: психологічний аналіз / Ткачишина О. Р. // Habitus. – 2023. – № 53. – Режим доступу : <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/47105/>
11. Топузов О. Освітні втрати в період воєнного стану: проблеми діагностики та компенсації / Топузов О., Головка М., Локшина О. // Український педагогічний журнал, - 2023. – № 1. – С. 5–13.. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-1-5-13>

12. Федірко Ж. В. Медіаосвіта – фундаментальна складова виховання патріотизму в моделі випускника Нової української школи / Ж. В. Федірко // Виховання громадянина-патріота в умовах реалізації завдань концепції «Нова українська школа»: зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конференції, присвяченої 145-й річниці від дня народження Г. Ващенко, 15.03.2023 / уклад. О. Е. Жосан. – Кропивницький : КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2023. – С. 251–256.

13. Шпак Д. О., Назаренко Л. А. Роль матері в психосоціальному розвитку дитини з інвалідністю / Шпак Д. О., Назаренко Л. А. // Вересень. Науково-методичний, інформаційно-освітній журнал № 3 (102). 2024, 181–193. DOI: <https://doi.org/10.54662/veresen.3.2024.15>

NEW CHALLENGES IN PATRIOTIC EDUCATION OF YOUTH IN WARTIME CONDITIONS

Vitkovska Olena,

*Head of the Educational and Methodological
Laboratory of Acmeology*

Mykolaiv Regional Institute of

Mykolaiv In-Service Teachers Training Institute,

4-a, Admiralska Street, 54001, Mykolaiv, Ukraine

olena.vitkovska@moippo.mk.ua

The article examines the current challenges of patriotic education for schoolchildren in wartime conditions. The author investigates the impact of Russian aggression on the educational process in secondary schools, analyzing the key factors that affect the effectiveness of patriotic education in today's realities. These factors include information warfare, the emotional state of youth, and the roles of the family and educational environment.

The article also explores the historical aspects of youth education in Ancient Greece, drawing a parallel with modern principles and ideas of patriotism in Ukraine. Emphasis is placed on the importance of civic responsibility, social cohesion, and informational stability.

The article further examines the advantages and challenges of patriotic education in the context of distance learning, highlighting the role of digital technologies. Special attention is given to the development of media literacy among all participants in the educational process, particularly within the context of information warfare.

Practical recommendations are proposed for improving educational efforts in secondary schools across Ukraine. Effective methods for shaping patriotic consciousness are outlined, taking into account modern socio-political realities. The article emphasizes the integration of patriotic themes into academic subjects, in addition to extracurricular activities.

The author also recommends specific programs for educational work with children and collaboration with parents, aiming to systematize the educational process, diversify the forms and methods of partnership, and enhance the effectiveness of national-patriotic education in schools.

Keywords: *civic education; digitalization; education; national and patriotic education; national identity; patriotism; values.*

REFERENCES

1. Aradzhyni, M., Zeziulina, K., Kozoroh, O. (2021). *Kultura dobrosusidstva: Ya. My. Kraina: prohrama vykhovnykh hodyn dlia ZZSO II–III st. i metodychni rekomendatsii* [We. Country: program of educational hours for secondary school students of the 2nd and 3rd grades. and methodical recommendations]. Kyiv-Odesa: Feniks. Retrieved from: <https://surl.li/wytixq>. (ukr).
2. Bekh, I. D., Kanishevskaya, L. V. & Malynoshchuk, R. V. (2023). *Strategiia viiskovo-patriotichnoho vykhovannia ditei ta molodi v systemi osvity Ukrainy: realii ta oriientovni pozytsii* [The strategy of military-patriotic education of children and youth in the education system of Ukraine: realities and indicative positions]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy*, 5 (2), 1–7. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5202> (ukr).
3. Bekh, I. D. (2018). *Patriotyzm yak tsinnist. 7 naukovykh pozytsii u natsionalno-patriotichnomu vykhovanni* [Patriotism as a value. 7 scientific positions in national-patriotic education]. *Upravlinnia osvitoiu*, 6(402), 6–12. Retrieved from: <https://lib.iitta.gov.ua/713824/> (ukr).
4. Fedirko, Zh. V. (2023). *Mediaosvita – fundamentalna skladova vykhovannia patriotyzmu v modeli vypusnyka Novoi ukrainskoi shkoly* [Media education is a fundamental component of the education of patriotism in the model of a graduate of the New Ukrainian School]. *Vykhovannia hromadianyna-patriota v umovakh realizatsii zavdan kontseptsii «Nova ukrainska shkola»*, 251–256. Kropyvnytskyi: KZ «KOIPPO imeni Vasylia Sukhomlynskoho» (ukr).
5. Ivchenko, Yu. V. (2016). *Evoliutsiia fenomenu patriotyzmu u svitovii istorii* [Evolution of the phenomenon of patriotism in world history]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Pravo*, 37(3), 134–137. Retrieved from: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_37\(3\)_34](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_37(3)_34) (ukr).
6. Klymeniuk, N. V. (2023). *Formuvannia hromadianskoi kompetentnosti v uchasnykh osvithnoho protsesu yak chynnyk vykhovannia patriotyzmu* [The formation of civic competence in the participants of the educational process as a factor in the education of patriotism]. *Vykhovannia hromadianyna-patriota v umovakh realizatsii zavdan kontseptsii «Nova ukrainska shkola»* [Education of a patriotic citizen in the conditions of implementation of the tasks of the concept «New Ukrainian school»], 98–103. Kropyvnytskyi: KZ «KOIPPO imeni Vasylia Sukhomlynskoho» (ukr).
7. Kolomoiets, H. A. (2021). *Patriotychne vykhovannia starshykh pidlitkiv u protsesi viiskovo-sportyvnykh ihor* [Patriotic upbringing of older teenagers in the process of military sports games]. (Candidate's thesis). Instytut problem vykhovannia NAPN Ukrainy. Kyiv (ukr).
8. Law of Ukraine «About the foundations of national resistance». *Zakonodavstvo Ukrainy*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20> (ukr).
9. Law of Ukraine «On the main principles of state policy in the sphere of establishing Ukrainian national and civil identity». *Zakonodavstvo Ukrainy*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20> (ukr).
10. Shpak, D. O. & Nazarenko, L. A. (2023). *Rol materi v psykhosotsialnomu rozvytku dytyny z invalidnistiu* [The role of the mother in the psychosocial development of a child with disabilities]. *Veresen*, 3 (102) 2024, 181–193. DOI: <https://doi.org/10.54662/veresen.3.2024.15> (ukr).
11. Tkachyshyna, O. R. (2023). *Problema mentalnoho zdorovia v Ukraini: psykhologichnyi analiz* [The problem of mental health in Ukraine: a psychological analysis]. *Habitus* (53), 207–

211. Retrieved from: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/47105/> (ukr).

12. Topuzov, O., Holovko M., & Lokshyna, O. (2023). Osvitni vtraty v period vojennoho stanu: voiennoho stanu: problemy diahnostryky ta kompensatsii [Educational losses during the period of martial law: problems of diagnosis and compensation]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*, (1), 5–13. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-1-5-13> (ukr).

13. Zhurba, K. O. Tsyfrovizatsiia viiskovo-patriotychnoho vykhovannia ukrainskoi molodi v umovakh viiny [Digitization of military-patriotic education of Ukrainian youth in the conditions of war]. *Innovatyka u vykhovanni*, 18, 66–75 DOI: <https://doi.org/10.35619/iiu.v1i18.566> (ukr).

Стаття надійшла до редакції: 21.02.2025

Прийнято до друку: 26.03.2025